

Patryk Czerwiński*

orcid.org/0000-0001-8699-0727

Degradacja i potencjał rewaloryzacyjny zabytkowego zespołu dworsko-parkowego i folwarku w krajobrazie wiejskim Wichorza

Degradation and Revalorization Potential of the Historic Manor and Park Complex and Farmstead in the Rural Landscape of Wichorze

Słowa kluczowe: architektura, architektura krajobrazu, krajobraz wiejski, tereny rolnicze, dwór, folwark, zabytki

Keywords: architecture, landscape architecture, rural landscape, agricultural areas, manor house, farmstead, heritage sites

Wstęp

Zespoły dworsko-parkowe i folwarki są ważnym, choć często niedocenianym elementem krajobrazu wiejskiego, łączącym wartości historyczne, kulturowe, estetyczne i przyrodnicze. Ich analiza pozwala lepiej zrozumieć rozwój struktur osadniczych i planować skuteczne działania konserwatorskie. Wśród niemal 80 tys. zabytków w Polsce, tylko 6,84% stanowią dwory i pałace, 7,52% to obiekty folwarczne, a 10,51% reprezentuje założenia zieleni, w tym parki i ogrody różnych typów, a także aleje i elementy krajobrazu przyrodniczego [Mackiewicz et al. 2024, s. 30; Brudnicki et al. 2017, s. 80]. Celem niniejszego opracowania jest analiza stanu zachowania, wartości krajobrazowych oraz potencjału rewaloryzacyjnego historycznego zespołu dworsko-parkowego i folwarku w jednej z kujawsko-pomorskich wsi. Badanie miało pozwolić zidentyfikować elementy dziedzictwa architektonicznego i przyrodniczego z uwzględnieniem ich powiązania z otaczającym krajobrazem.

Introduction

Manor and park complexes and farmsteads constitute an important—though often underestimated—component of the rural landscape, combining historical, cultural, aesthetic, and natural values. Their analysis enables a better understanding of the development of settlement structures and supports the planning of effective conservation measures. Of the nearly eighty thousand listed monuments in Poland, only 6.84% are manor houses and palaces, 7.52% are farmstead buildings, and 10.51% represent designed greenery, including parks and gardens of various types as well as avenues and elements of the natural landscape [Mackiewicz et al. 2024, p. 30; Brudnicki et al. 2017, p. 80]. This study aims to analyze the state of preservation, landscape values, and revalorization potential of a historic manor and park complex, as well as a farmstead, located in one of the villages of the Kuyavian-Pomeranian Voivodeship. The research sought to identify elements of architectural and natural heritage, and to consider their relationships with the surrounding landscape.

* mgr inż. arch. kraj., Politechnika Bydgoska im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich, Katedra Biotechnologii, Pracownia Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu

* M.Sc. Eng. Lands. Arch., Bydgoszcz University of Science and Technology, Faculty of Agriculture and Biotechnology, Department of Biotechnology, Laboratory of Horticulture and Landscape Architecture

Cytowanie / Citation: Czerwiński P. Degradation and Revalorization Potential of the Historic Manor and Park Complex and Farmstead in the Rural Landscape of Wichorze. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2026, 85:120–139

Otrzymano / Received: 17.04.2025 • **Zaakceptowano / Accepted:** 23.09.2025

doi: 10.48234/WK85WICHORZE

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

Dwory i pałace, ze względu na architekturę, historię i związki z ważnymi postaciami, mają wyjątkową wartość kulturową i symboliczną. Budzą estetyczne i poznawcze emocje, pełniąc funkcję nośników pamięci historycznej i tożsamości regionalnej. W Polsce dodatkowo fascynują dzięki skojarzeniom z idealizowanym życiem szlacheckim w malowniczym krajobrazie [Cieślak 2017, s. 27]. Obiekty te są istotnym elementem dziedzictwa kulturowego, będąc nośnikami historii, tradycji oraz tożsamości społecznej [Kozak 2008, s. 93]. Dziedzictwo kulturowe to złożone pojęcie, odnoszące się do świadectw życia minionych pokoleń. Dzieli się na dorobek materialny, obejmujący m.in. zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne, oraz dorobek duchowy, obejmujący tradycje, umiejętności, wierzenia i folklor, które trudno jednoznacznie umiejscowić w przestrzeni [Jasion, Latosińska 2020, s. 206]. Dziedzictwo zawiera również krajobraz kształtowany przez działalność człowieka, stanowiąc tym samym świadectwo interakcji między społeczeństwem a otoczeniem. W związku z tym można uznać, że odzwierciedla ono historię miejsc oraz społeczności, które je zamieszkują [Helpa-Liszkowska 2013, s. 8]. W Polsce zachowało się wiele historycznych założeń rezydencjonalnych, także z ogrodami, lecz część z nich uległa degradacji, tracąc pierwotną tożsamość. Przetrwały ogrody często mają zatarte, niespójne układy zieleni [Gancarz-Żebracka 2013, s. 32]. W XVII w. szlachta i magnateria zamieszkująca dwory i pałace stanowiły ok. 10% społeczeństwa Rzeczypospolitej – znacznie więcej niż średnie 3–4% w innych krajach Europy [Rosłon-Szeryńska, Łukaszewicz, Fortuna-Antoszkiewicz 2020, s. 1]. Zespoły dworskie z folwarkami, obejmujące grunty orne, łąki, pastwiska oraz zabudowania gospodarcze, odgrywały istotną rolę w strukturze wsi. Stanowiły integralny element historycznego krajobrazu kulturowego, odzwierciedlając dawne modele organizacji przestrzennej. Większe majątki, składające się z kilku lub kilkunastu folwarków należących do jednego właściciela, stanowiące dobra ziemskie, miały kluczowe znaczenie dla rozwoju społeczno-ekonomicznego regionów [Przegaliński 2015, s. 113–126]. Krajobraz kulturowy nie jest strukturą stałą. To przestrzeń podlegająca nieustannym przemianom. Przechowuje ślady dawnych tradycji i wydarzeń historycznych, będąc swoistym zapisem kolejnych epok. Ta zmienność sprawia, że wartościowe krajobrazy nie pozostają niezmiennie – podlegają one ciągłym przewartościowaniom, rozszerzając się i ewoluując wraz z rozwojem społeczeństw i zmieniającymi się potrzebami nowych pokoleń. Z tego względu wszelkie działania podejmowane w obrębie krajobrazu kulturowego muszą uwzględniać jego żywą, dynamiczną naturę. Konieczne jest przy tym całościowe, interdyscyplinarne spojrzenie, które łączy wiedzę różnych specjalistów [Niedźwiecka-Filipiak et al. 2024, s. 24].

Manor houses and palaces, owing to their architecture, history, and associations with important figures, possess exceptional cultural and symbolic value. They evoke aesthetic and cognitive responses, functioning as carriers of historical memory and regional identity. In Poland, they are additionally fascinating through their associations with the idealized life of the nobility set within a picturesque landscape [Cieślak 2017, p. 27]. These structures constitute an important component of cultural heritage, serving as bearers of history, tradition, and social identity [Kozak 2008, p. 93]. Cultural heritage is a complex concept referring to the testimonies of past generations. It is divided into tangible achievements—including immovable, movable, and archaeological monuments—and intangible achievements, encompassing traditions, skills, beliefs, and folklore, which are difficult to situate unambiguously in space [Jasion, Latosińska 2020, p. 206]. Heritage also includes landscapes shaped by human activity, thus constituting evidence of the interaction between society and its surroundings. It may therefore be regarded as reflecting the history of places and the communities that inhabit them [Helpa-Liszkowska 2013, p. 8]. Many historic residential complexes have survived in Poland—including those with gardens—yet some have undergone degradation, losing their original identity. Surviving gardens often display blurred and incoherent greenery layouts [Gancarz-Żebracka 2013, p. 32]. In the seventeenth century, the nobility and magnates residing in manor houses and palaces constituted approximately 10% of the population of the Polish-Lithuanian Commonwealth, which was considerably more than the average of 3–4% in other European countries [Rosłon-Szeryńska, Łukaszewicz, Fortuna-Antoszkiewicz 2020, p. 1]. Manor complexes with farmsteads, including arable land, meadows, pastures, and farm buildings, played a significant role in the structure of villages. They formed an integral element of the historic cultural landscape, reflecting former models of spatial organization. Larger estates, comprising several or a dozen farmsteads belonging to a single owner and constituting landed property, were of key importance for the socio-economic development of regions [Przegaliński 2015, pp. 113–126]. The cultural landscape is not a fixed structure. It is a space subject to constant transformation. It preserves traces of former traditions and historical events, functioning as a specific record of successive epochs. This variability means that the heritage values of the landscape do not remain unchanged—they are continuously reassessed, expanding and evolving along with the development of societies and the changing needs of new generations. For this reason, all actions undertaken within the cultural landscape must consider its organic, dynamic nature. A comprehensive, interdisciplinary perspective—combining the knowledge of various specialists—is therefore essential [Niedźwiecka-Filipiak et al. 2024, p. 24].

Wichorze rzadko pojawia się w literaturze naukowej, jednak wzmiankowane jest w kontekście kilku istotnych zagadnień. W latach 60. XIX w. funkcjonowało tu stado owiec meryno-prekos, importowanych z Francji i hodowanych na wełnę wysokiej jakości [Jełowicki 1967, s. 34]. Szybkowski [2023, s. 256–264] wspomina o Aleksandrze z Wichorza, rycerzu z ziemi chełmińskiej, należącym do sygnatariuszy traktatu brzeskiego. Pazdur i inni badacze [1994, s. 266] odnotowali tu stanowisko węgla drzewnego, a Mikulski [2000, s. 44] wskazuje, że majątek w 1468 r. wyceniano na 180 marek – mniej niż inne w regionie. Brykała i Podgórski [2008, s. 2] potwierdzają istnienie młyna wodnego w Wichorzu, obok młynów w Cepnie, Kończewicach i Stolnie. W *Adelslexikon der preussischen Monarchie* znajduje się też wzmianka o rodzinie von Loga, która otrzymała polski indygenat w 1775 r. [Ledebur 1855, s. 48].

W rejestrze zabytków nieruchomości pod numerem A/69 z 22 października 1997 r. ujęte zostały wybrane elementy zespołu dworsko-parkowego i folwarku w Wichorzu: park z 1. połowy XIX w., gorzelnia z 1875 r., dom gorzelnianego z końca XIX w., spichlerz z 1890 r., lodownia z początku XX w., silosy z 1935 r. oraz podwórze gospodarcze, z zachowaną częścią muru ogrodzeniowego i siecią brukowanych dróg, z okresu od końca XVIII do początku XX w. Zgodnie z decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2017 r. dwór z oficyną oraz budynek stajni z oborą, pierwotnie wchodzące w skład zespołu, zostały skreślone z rejestru zabytków [Wojewódzki Konserwator Zabytków 2025, s. 11]. Dotychczas nie opublikowano recenzowanych badań naukowych dotyczących zespołu dworsko-parkowego i folwarku w Wichorzu. Podstawowe informacje o majątku, obejmującym hodowlę zwierząt, uprawę roślin oraz działalność gorzelni, pochodzą głównie z materiałów ewidencyjnych i opracowań syntetycznych.

Metodologia

Obszar opracowania

Przedmiotem badań był zespół dworsko-parkowy w Wichorzu (gm. Stolno) wraz z pozostałościami folwarku. W stosunkowo dobrym stanie zachowały się budynki gorzelni, dom ogrodnika i spichlerz. Pozostałe obiekty – obora, stajnia, stelmacharnia, wozownia, stodoła i lodownia – występują obecnie w formie ruin lub fragmentów o znacznym stopniu przekształcenia. Powierzchnia zespołu, według pomiarów autora, wynosi 6,33 ha, a pozostałości folwarku zajmują 2,73 ha. Nie odnotowano wtórnych podziałów, zmian granic ani wyodrębnienia obiektów. Układ przestrzenny pozostał zgodny ze stanem z końca XX w. Teren pozostaje w rękach jednego właściciela prywatnego.

Wichorze to wieś licząca poniżej 100 mieszkańców, położona w rolniczej gminie Stolno (ponad 5 tys. mieszkańców) [Program Ochrony Środowiska

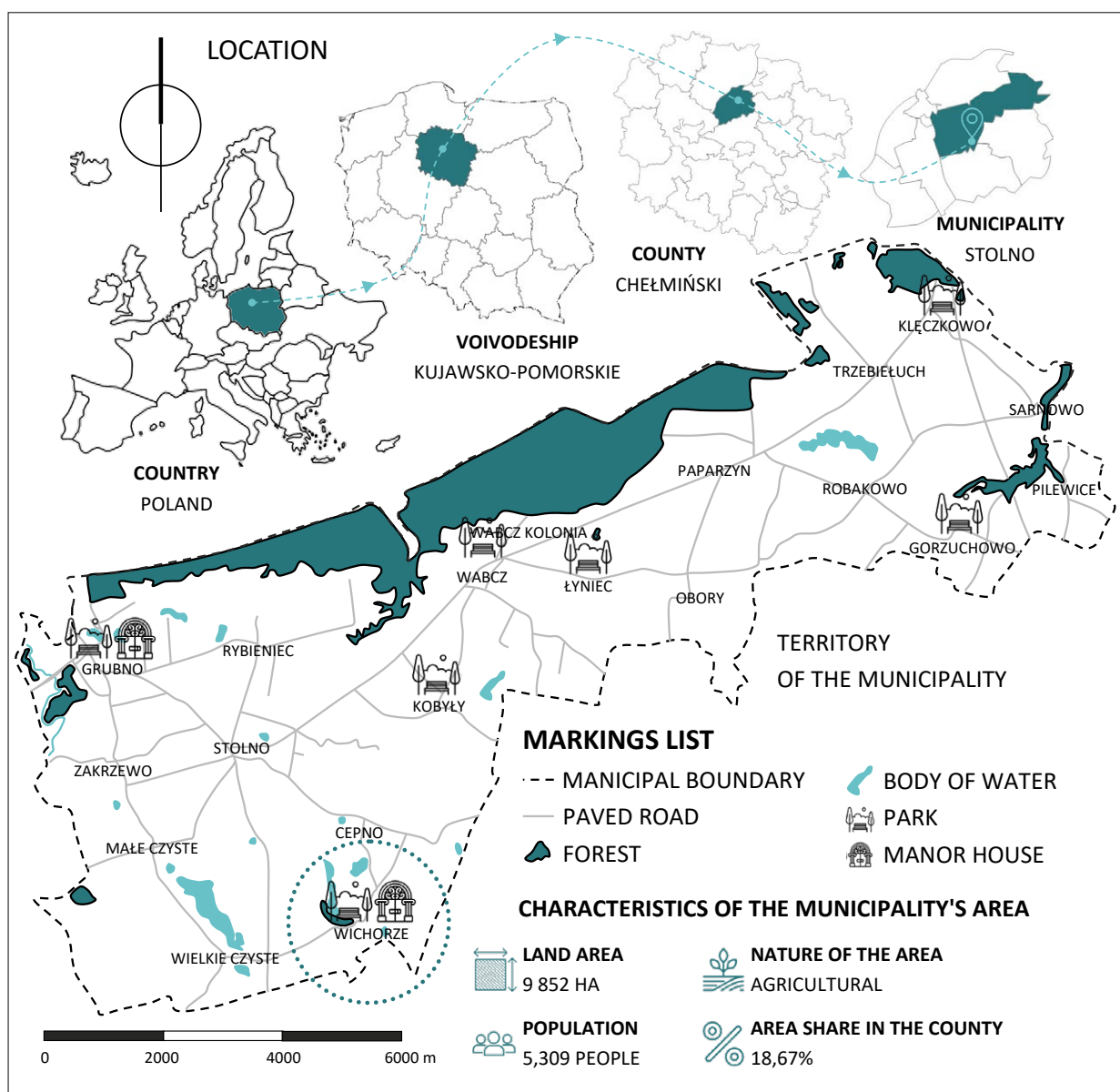
Wichorze rarely appears in academic literature; however, it is mentioned in the context of several significant issues. In the second half of the nineteenth century, a flock of Merino Précoce sheep—imported from France and bred for high-quality wool—was maintained there [Jełowicki 1967, p. 34]. Szybkowski [2023, pp. 256–264] refers to Aleksander of Wichorze, a knight from the Chełmno Land and a signatory of the Treaty of Brest. Pazdur and other researchers [1994, p. 266] recorded a charcoal site there, while Mikulski [2000, p. 44] notes that in 1468 the estate was valued at 180 marks—less than others in the region. Brykała and Podgórski [2008, p. 2] confirm the existence of a watermill in Wichorze, alongside mills in Cepno, Kończewice, and Stolno. The *Adelslexikon der preussischen Monarchie* also contains a reference to the von Loga family, which received a Polish *indygenat* in 1775 [Ledebur 1855, p. 48].

In the register of immovable monuments, under number A/69 of October 22, 1997, selected elements of the manor and park complex and farmstead in Wichorze were listed: a park from the first half of the nineteenth century; a distillery from 1875; the distiller's house from the end of the nineteenth century; a granary from 1890; an icehouse from the beginning of the twentieth century; silos from 1935; and the farmyard—with a preserved section of the boundary wall and a network of cobbled roads—dating from the end of the eighteenth to the beginning of the twentieth century. Pursuant to a decision of the Minister of Culture and National Heritage of July 19, 2017, the manor house with its annex and the stable and cowshed building—originally forming part of the complex—were removed from the register of monuments [Wojewódzki Konserwator Zabytków 2025, p. 11]. To date, no peer-reviewed scholarly research concerning the manor and park complex and farmstead in Wichorze has been published. Basic information about the estate—including animal husbandry, crop cultivation, and distillery operations—derives primarily from inventory records and synthetic studies.

Methodology

Study area

The subject of the research was the manor and park complex in Wichorze (Stolno commune), together with the remains of the farmstead. The distillery buildings, the gardener's house, and the granary have survived in relatively good condition. The remaining structures—the cowshed, stable, wheelwright's workshop, carriage house, barn, and icehouse—currently exist as ruins or heavily altered fragments. According to the author's measurements, the area of the complex is 6.33 ha, while the remains of the farmstead cover 2.73 ha. No secondary subdivisions, boundary changes, or separations of individual structures were recorded. The spatial layout has remained consistent with its state at the end of the twentieth century. The property remains in the hands of a single private owner.

Ryc. 1. Lokalizacja obszaru badań w obrębie ewidencyjnym gminy Stolno; opracowanie własne

Fig. 1. Location of the study area within the cadastral district of the Stolno commune; original work

2022, s. 9–11]. Na jej terenie znajduje się siedem zabytkowych parków i zespołów dworsko-parkowych, z których tylko te w Grubnie i Wicherzu mają charakter zespołowy [Wojewódzki Konserwator Zabytków 2025, s. 9, 11]. Czyny to analizowany obiekt szczególnie cennym pod względem kulturowym i krajozbowym (ryc. 1).

Badania kameralne i terenowe

Badania oparto na podejściu interdyscyplinarnym, łączącym analizę źródeł archiwalnych, obserwacje terenowe oraz cyfrową obróbkę danych. Na etapie kameralnym przeanalizowano materiały kartograficzne, ikonograficzne i opisowe, w tym mapy katastralne, archiwalne fotografie oraz publikacje naukowe dotyczące badanego obiektu i regionu. Celem było rozpoznanie układu przestrzennego i wyzna-

Wicherze is a village with fewer than one hundred inhabitants, located in the agricultural commune of Stolno (with more than five thousand inhabitants) [Program Ochrony Środowiska 2022, pp. 9–11]. Within its territory, there are seven historic parks and manor-and-park complexes, of which only those in Grubno and Wicherze retain a complex character [Wojewódzki Konserwator Zabytków 2025, p. 9, 11]. This makes the analyzed site particularly valuable in cultural and landscape terms (Fig. 1).

Desk and field research

This research was based on an interdisciplinary approach, combining archival source analysis, field observations, and digital data processing. During the desk stage of the research, cartographic, iconographic, and descriptive materials were analyzed, including cadastral maps, archival

Ryc. 2. Zespół dworsko-parkowy i folwark w Wicherzu na mapie WIG z 1905 r.; źródło: Mapster 1905
 Fig. 2. Manor and park complex and farmstead in Wicherze on the WIG map of 1905; source: Mapster 1905

czenie obszarów do badań terenowych. Dwie wizje lokalne (marzec i maj 2024 r.) umożliwiły ocenę szaty roślinnej w różnych fazach fenologicznych. Teren podzielono na pięć stref funkcjonalnych. W każdej z nich prowadzono inwentaryzację flory z użyciem papierowego formularza (zał. 1) oraz wykonano dokumentację fotograficzną. Równocześnie oceniono stan zachowania budynków, dróg i detali architektonicznych, a także poszukiwano elementów dekoracyjnych, takich jak rzeźby czy donice. Relacje widokowe analizowano metodą obserwacji statycznej i dynamicznej, poszukując głównych dominant przestrzennych. Porównano również ukształtowanie terenu z danymi hipsometrycznymi opartymi na numerycznym modelu terenu (NMT). Podczas badań napotkano pewne trudności, w szczególności związane z intensywnym występowaniem samosiewów, co ograniczyło możliwość przeprowadzenia pełnej inwentaryzacji dendrologicznej z uwzględnieniem indywidualnej analizy każdego okazu. Zebrane dane przeniesiono do postaci cyfrowej, a wyniki zaprezentowano w formie graficznej (schematy, rysunki, widoki przestrzenne). Przy opracowaniu warstwy graficznej wykorzystano dane przestrzenne pochodzące z opracowań kartograficznych Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii [Geoportal Krajowy 2024], a także informacje z Mapy Koron Drzew MGGP Aero [Krajowa Mapa Koron Drzew 2024].

Wyniki

Stan własnościowy

Majątek w Wicherzu był wzmiankowany już w XV w. jako własność rycerska. W XVI–XVIII w. należał do rodzin szlacheckich, m.in. Osieczkowskich, Jamielskich i Radziwińskich. Od 1788 aż do 1945 r. posiadłość była w rękach niemieckiej rodziny von Loga. Johann Joseph von Loga był inicjatorem budowy dworu

photographs, and scholarly publications concerning the site and the region. The aim was to identify the spatial layout and delineate areas for field investigation. Two site visits—in March and May 2024—enabled assessment of vegetation across different phenological phases. The area was divided into five functional zones. In each zone, a floristic inventory was conducted using a paper form (Appendix 1), and photographic documentation was prepared. At the same time, the condition of buildings, roads, and architectural details was assessed, and decorative elements—such as sculptures or flowerpots—were sought. Visual relationships were analyzed using both static and dynamic observation methods to identify the principal spatial dominants. The landform was also compared with hypsometric data based on a digital terrain model (DTM). Certain difficulties were encountered during the research—particularly those related to the high prevalence of self-seeded vegetation—which limited the possibility of conducting a full dendrological inventory, including individual analysis of each specimen. The collected data were digitized, and the results were presented graphically (diagrams, drawings, spatial views). For developing the graphic layer, spatial data derived from the cartographic resources of the Head Office of Geodesy and Cartography [Geoportal Krajowy 2024] were used, along with information from the MGGP Aero Tree Crown Map [Krajowa Mapa Koron Drzew 2024].

Results

Ownership status

The estate in Wicherze was mentioned as early as the fifteenth century as a knightly property. From the sixteenth to the eighteenth century, it belonged to noble families, including the Osieczkowski, Jamielski, and Radziwiński families. From 1788 until 1945, the estate remained in the hands of the German von Loga family. Johann Joseph von Loga initiated the construction of

(ryc. 2). Po II wojnie światowej majątek upaństwowiono, a teren użytkowało Państwowe Gospodarstwo Rolne (PGR). W XIX i na przełomie XIX i XX w. obiekt przebudowano: dodano skrzydła od strony północnej i wschodniej, a styl elewacji utrzymano w duchu klasycyzmu [Chrostowska 1986, s. 3–4]. Park krajobrazowy z systemem wodnym i starodrzewiem ukształtowano w 1. połowie XIX w. Przed fasadą dworu znajdował się kolisty podjazd, a w dalszej części parku zlokalizowano cmentarz rodziny von Loga (ryc. 3) [Mroczo 1976, s. 138].

W okresie powojennym dwór pełnił funkcje publiczne, mieściły się w nim m.in. biura, przedszkole oraz szkoła [Chrostowska 1986, s. 3–4]. Jeszcze w czasach funkcjonowania PGR obiekt był utrzymywany w dobrym stanie. Po jego likwidacji zespół zaczął jednak szybko ulegać degradacji. Budynki są obecnie w złym stanie technicznym, były również nieformalnie wykorzystywane przez młodzież, a sama wieś zmagą się z problemem depopulacji i słabą infrastrukturą [Laudański 2007a]. W kolejnych latach majątek kilkakrotnie zmieniał właściciela. Gmina przejęła nieruchomość od spółki Zegart-Farms, jednak mimo prób zabezpieczenia budynków, np. zamurowania otworów okiennych, działania okazały się nieskuteczne i obiekt był wielokrotnie płądrowany. Jak podają władze gminy, wcześniejsza oferta sprzedaży za symboliczną kwotę, zaproponowana przez spółkę, nie wzbudziła zainteresowania [Laudański 2007b]. W późniejszym okresie majątek ziemski należał do właściciela liczącej się na polskim rynku firmy kosmetycznej.

Obecnie nieruchomość znajduje się w posiadaniu nowego nabywcy, który deklaruje zamiar rewaloryzacji obiektu. Można stwierdzić, że rozpoczęto już pierwsze działania inwestycyjne. Wśród przyznanych środków znajdują się m.in.: dotacja w wysokości 15 tys. zł przeznaczona na roboty budowlane mające na celu zabezpieczenie konstrukcji dachowej lodowni [Uchwała nr XI/89/2025 Rady Gminy Stolno 2025, s. 1], kwota 20 tys. zł przeznaczona na remont pokrycia dachowego spichlerza [Wykaz dotacji celowych 2024, s. 1], kolejna transza 30 tys. zł również na wymianę dachu tego samego obiektu [Dotacje na prace restauratorskie 2024], a także dodatkowe 50 tys. zł przyznane na kontynuację tych prac [Wykaz dotacji 2024]. Udzielone wsparcie finansowe, choć stosunkowo niewielkie w kontekście skali potrzeb konserwatorskich, można traktować jako pierwszy krok w procesie przywracania wartości użytkowych i kulturowych zdegradowanego zespołu.

Analiza ukształtowania terenu i dominant przestrzennych

Zespół dworsko-parkowy i folwark wyróżniają się urozmaiconą rzeźbą terenu, z dwoma wyraźnymi wyniesieniami przewyższającymi otoczenie o 6–7 m. Różnica wysokości w obrębie całego założenia wynosi

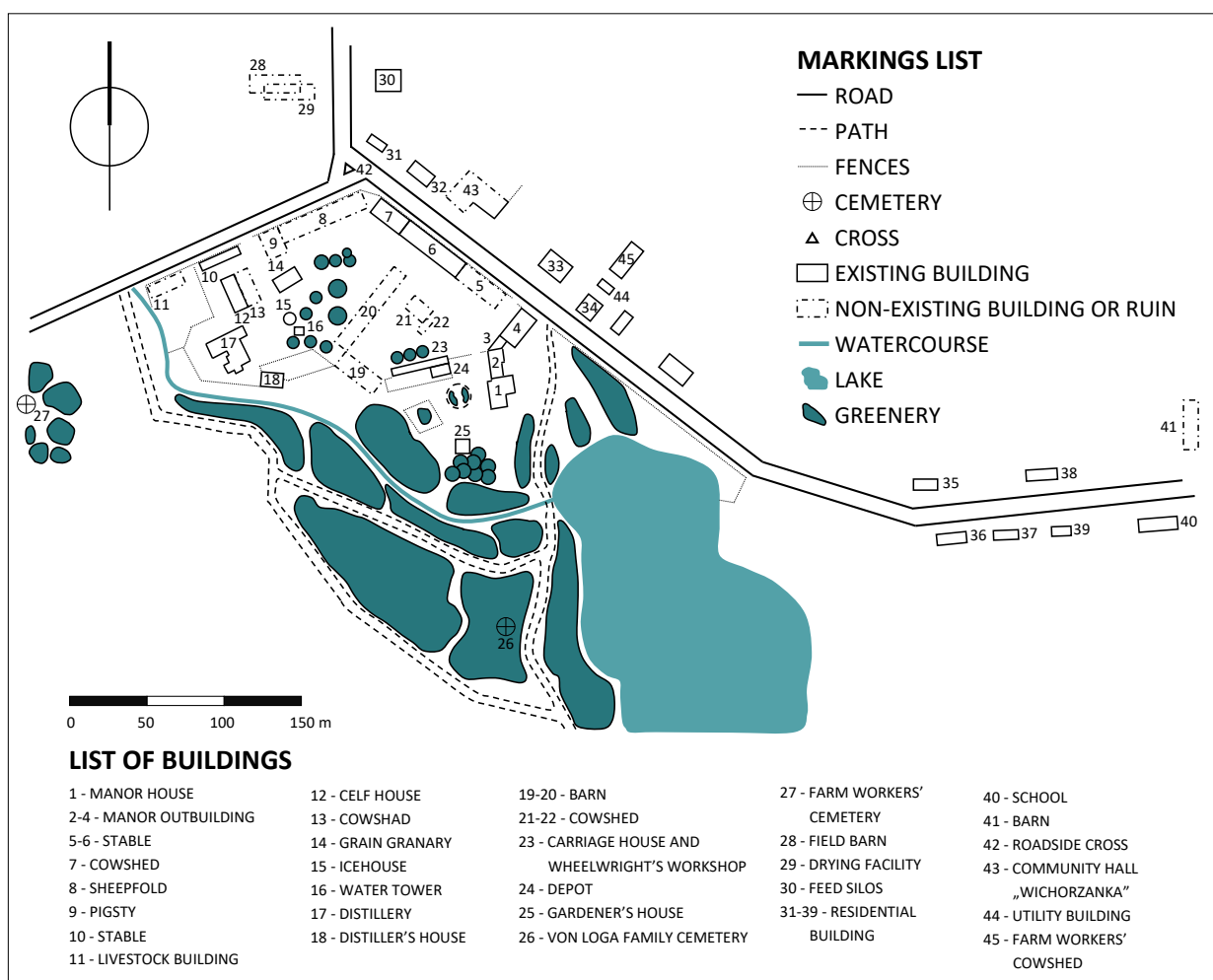
the manor house (Fig. 2). After the Second World War, the property was nationalized, and the area was used by a State Agricultural Farm (PGR). In the nineteenth century and at the turn of the nineteenth and twentieth centuries, the complex was rebuilt: wings were added on the northern and eastern sides, and the façade was maintained in the spirit of classicism [Chrostowska 1986, pp. 3–4]. A landscape park with a water system and mature trees was established in the first half of the nineteenth century. In front of the manor façade, there was a circular driveway, and in the more distant part of the park, the von Loga family cemetery was located (Fig. 3) [Mroczo 1976, p. 138].

In the postwar period, the manor served public functions, housing offices, a kindergarten, and a school, among others [Chrostowska 1986, pp. 3–4]. Even during the operation of the State Agricultural Farm, the building was maintained in good condition. However, after its liquidation, the complex began to deteriorate rapidly. The buildings are currently in poor technical condition; they were also informally used by local youth, while the village itself faces depopulation and weak infrastructure [Laudański 2007a]. In subsequent years, the estate changed ownership several times. The commune took over the property from the company Zegart-Farms; however, despite attempts to secure the buildings—for example, by bricking up window openings—the measures proved ineffective, and the complex was repeatedly vandalized. According to the commune authorities, a previous offer by the company to sell the property for a symbolic amount failed to attract interest [Laudański 2007b]. At a later stage, the landed estate belonged to the owner of a well-established Polish cosmetics company.

Currently, the property is owned by a new purchaser who has declared an intention to revalorize the complex. It may be stated that the first investment measures have already begun. Among the funds granted are a subsidy of 15,000 PLN allocated for construction works aimed at securing the roof structure of the icehouse [Uchwała nr XI/89/2025 Rady Gminy Stolno 2025, p. 1]; an amount of 20,000 PLN allocated for the renovation of the granary roof covering [Wykaz dotacji celowych 2024, p. 1]; a further tranche of 30,000 PLN, also for the replacement of the roof of the same building [Dotacje na prace restauratorskie 2024]; as well as an additional 50,000 PLN awarded for the continuation of these works [Wykaz dotacji 2024]. The financial support granted—although relatively modest given the scale of conservation needs—may be regarded as a first step toward restoring the functional and cultural values of the degraded complex.

Analysis of landform and spatial dominants

The manor and park complex and farmstead are distinguished by varied topography, with two clearly defined elevations rising 6–7 m above the surrounding area. The elevation difference across the entire layout is approximately 13 m, emphasizing its picturesque

Ryc. 3. Plan historyczny dóbr ziemskich w Wichorzu na przerysie z 1990 r.; opracowanie własne na podstawie: Felińska 1990

Fig. 3. Historical plan of the landed estate in Wichorze based on a 1990 tracing; original work based on Felińska 1990

ok. 13 m, co podkreśla jego malowniczy charakter i potencjał wizualny. W strukturze przestrzennej wyróżniono trzy dominanty: funkcjonalną – dwór jako historyczne i organizacyjne centrum założenia, wysokościową – budynek gorzelnii, wyraźnie górujący nad otoczeniem i pełniący niegdyś istotną funkcję gospodarczą, oraz powierzchniową – zbiornik wodny, stanowiący rozległy element krajobrazowy, wzbogacający walory widokowe założenia (ryc. 4).

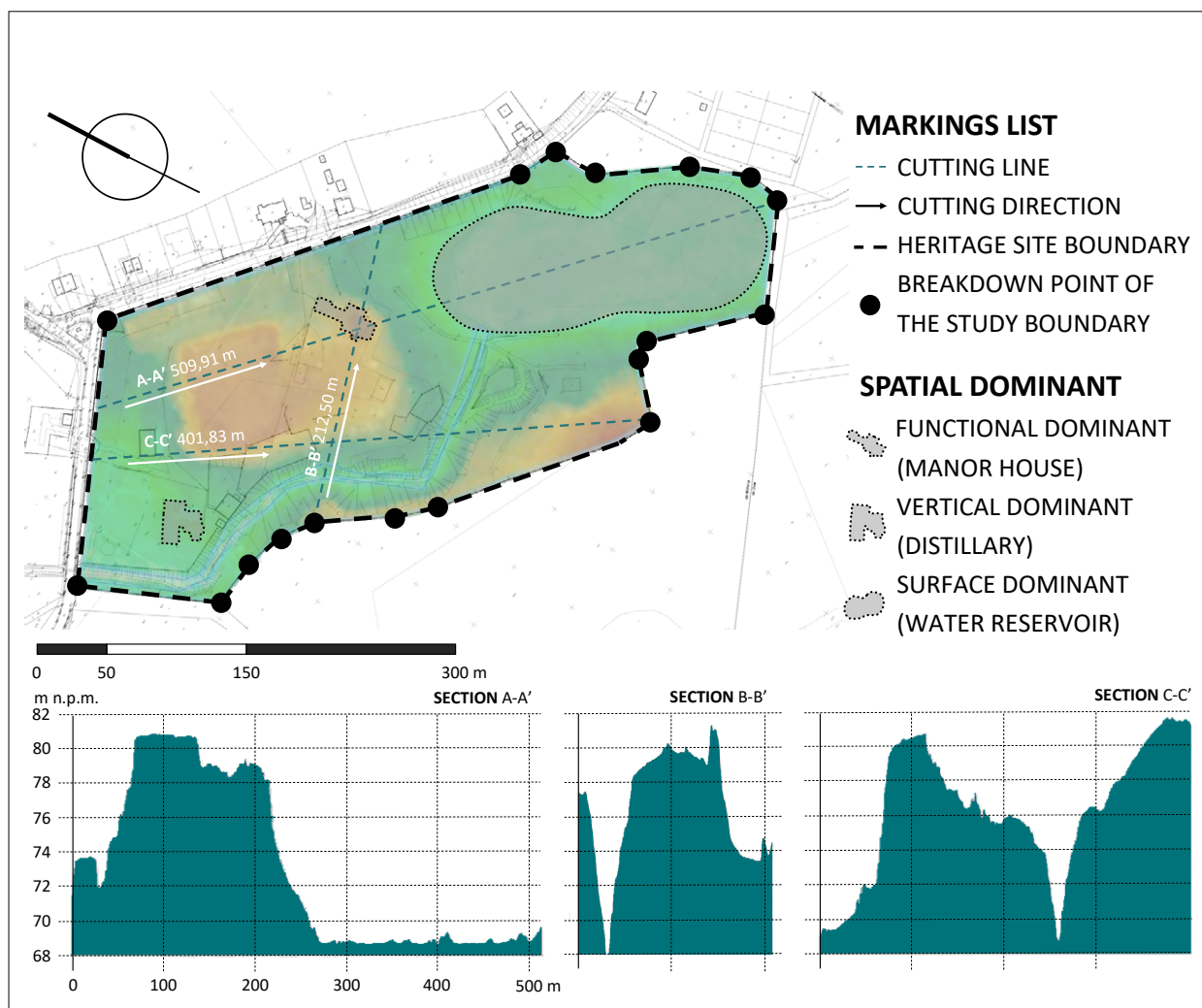
Inwentaryzacja składu gatunkowego roślin

Na terenie objętym badaniami stwierdzono występowanie co najmniej 25 gatunków drzew i krzewów, co odpowiada informacjom we wcześniejszych kartach ewidencyjnych. Ze względu na silne zarośnięcie terenu i liczne samosiewy pełna inwentaryzacja dendrologiczna nie była możliwa. Obserwacje terenowe oraz analiza danych archiwalnych pozwoliły wyróżnić zarówno gatunki rodzime (m.in. jesion wyniosły, lipa drobnolistna, dąb szypułkowy, grab pospolity, buk pospolity, wiąz szypułkowy, topola czarna), jak i obce (np. kasztanowiec biały, platan klonolistny, robinia akacjowa, lilak pospolity, rdest Auberta). Obecnie szczególnie silnie rozprzestrzeniły się samosie-

character and visual potential. Three spatial dominants were identified within the structure: the functional dominant: the manor house as the historical and organizational center of the complex; the height dominant: the distillery building, clearly towering above its surroundings and formerly fulfilling an important economic function; and the surface dominant: the water reservoir, constituting an extensive landscape element that enhances the visual qualities of the site (Fig. 4).

Inventory of plant species composition

Within the study area, at least twenty-five species of trees and shrubs were identified, consistent with information in earlier inventory records. Due to heavy overgrowth and numerous self-seeded specimens, a complete dendrological inventory was not possible. Field observations and analysis of archival data made it possible to distinguish both native species—including European ash (*Fraxinus excelsior* L.), small-leaved lime (*Tilia cordata* Mill.), pedunculate oak (*Quercus robur* L.), European hornbeam (*Carpinus betulus* L.), European beech (*Fagus sylvatica* L.), European white elm (*Ulmus laevis* Pall.), and black poplar (*Populus nigra* L.)—and non-native species, such as horse chestnut (*Aesculus hippocastanum* L.), London plane (*Pla-*

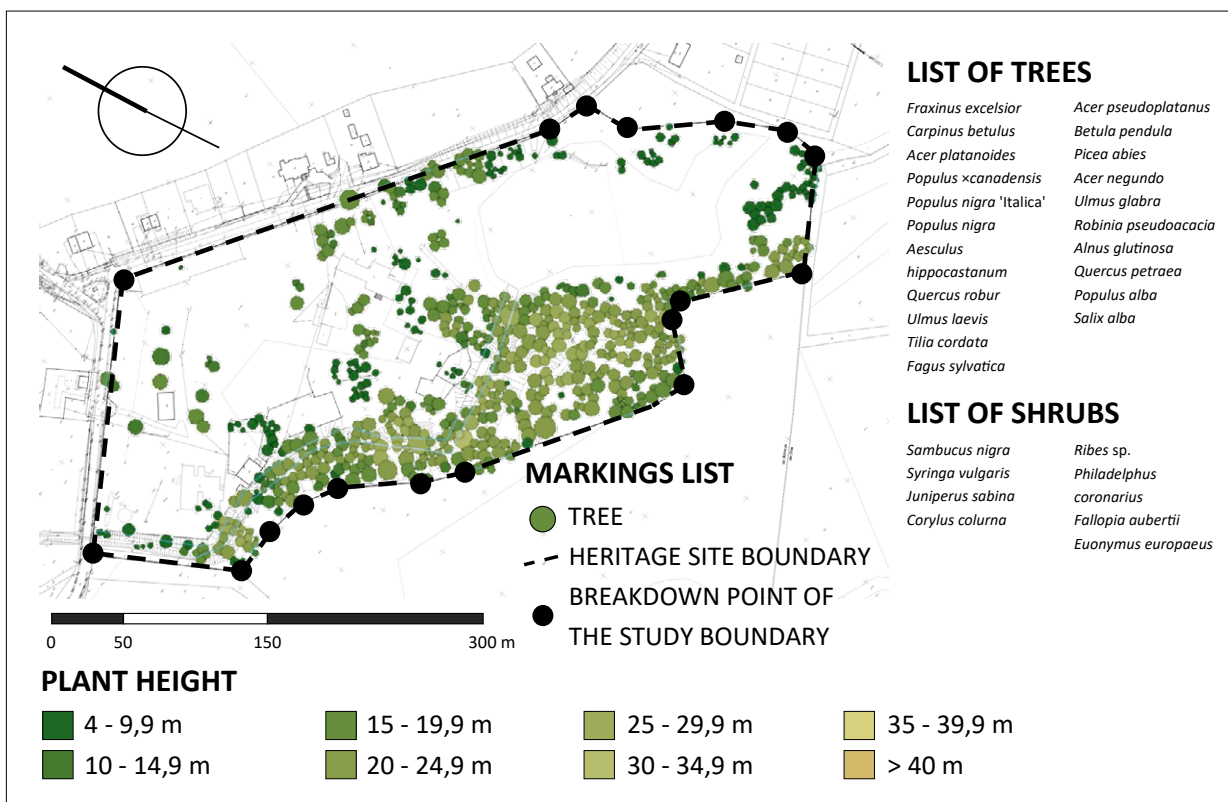
Ryc. 4. Zróżnicowanie wysokościowe terenu wraz z dominantami przestrzennymi; opracowanie własne
 Fig. 4. Elevation diversity of the terrain with identified spatial dominants; original work

wy m.in. klonu pospolitego, jesionu wyniosłego czy bzu czarnego. Największe skupiska roślin występują w południowej części założenia i przy Żackiej Strudze (ryc. 5). Gatunki roślin tworzą układ przypominający las z dobrze rozwiniętym podszytem. Dominują: klon pospolity, kasztanowiec biały i lipa drobnolistna. Wyróżniono trzy typy siedlisk: łęgi nadrzeczne, grąd subkontynentalny oraz kulturowe siedlisko parkowe z udziałem gatunków introdukowanych. Większość roślin zachowuje dobrą kondycję fitosanitarną, jednak postępująca sukcesja prowadzi do zatarcia pierwotnej kompozycji, co wskazuje na potrzebę wykonania szczegółowej inwentaryzacji dendrologicznej oraz działań porządkowych. Dokumentacja fotograficzna sprzed blisko 35 lat ukazywała już wtedy pogarszający się stan kompozycji przestrzennej (ryc. 6).

Analiza roślin zielnych w pięciu zróżnicowanych obszarach (zbiornik, polany, runo leśne, okolice strugi, trawnik) wykazała obecność 62 gatunków roślin naczyniowych. Łącznie odnotowano 108 przypadków ich występowania, z czego 38 taksonów pojawiło się tylko w jednej strefie, a jedynie 3 – podagrycznik pospolity,

tanus acerifolia Münchh.), black locust (*Robinia pseudoacacia* L.), common lilac (*Syringa vulgaris* L.), and silver lace vine (*Fallopia aubertii* L.). Currently, self-seeded specimens of Norway maple (*Acer platanoides* L.), European ash (*Fraxinus excelsior* L.), and elder (*Sambucus nigra* L.) have spread particularly intensively. The largest concentrations of vegetation occur in the southern part of the complex and near the Żacka Struga watercourse (Fig. 5). The plant species form a layout resembling a forest with a well-developed understory. Norway maple, horse chestnut, and small-leaved lime predominate. Three habitat types were distinguished: riparian forests, subcontinental oak-hornbeam forest, and a cultural park habitat with introduced species. Most of the vegetation remains in good phytosanitary condition; however, ongoing natural succession is blurring the original composition, indicating the need for a detailed dendrological inventory and maintenance measures. Photographic documentation from nearly thirty-five years ago already demonstrated a deteriorating spatial composition (Fig. 6).

An analysis of herbaceous vegetation conducted in five differentiated areas—water reservoir, clearings,

Ryc. 5. Układ rozmieszczenia roślinności drzewiastej; opracowanie własne

Fig. 5. Distribution pattern of woody vegetation; original work

przytulnia czepna i pokrzywa zwyczajna – występowały we wszystkich strefach. Znaczny udział gatunków ruderalnych i efemerycznych, takich jak szarłat szorstki, komosa biała czy tasznik pospolity, świadczy o silnych przekształceniach siedlisk. Obecność gatunków ekspansywnych i nitrofilnych, m.in. pokrzywy zwyczajnej czy przytulii czepnej, sugeruje przeżyźnienie i zaawansowaną sukcesję roślinności. Skład florystyczny potwierdza zatem wysoki stopień degradacji siedlisk, potęgowany śladami ingerencji antropogenicznej, w tym pracami ziemnymi.

Identyfikacja układu wodnego

Na terenie parku znajduje się zbiornik wodny o powierzchni ok. 1,65 ha, zasilany naturalnym dopływem i wyposażony w odpływ, co stabilizuje poziom wody i ogranicza ryzyko podtopień. Brzegi umocniono darnią, co pozwoliło zachować jego naturalny charakter. Zbiornik cechuje się silnie rozwiniętą roślinnością szuwarową, z dominującą trzcina pospolitą. Niska przejrzystość i ciemnozielone zabarwienie wody wskazują na eutrofizację. Nie występują w nim elementy hydrotechniczne ani obiekty małej architektury.

Drugim elementem hydrograficznym jest Żacka Struga (ok. 350 m długości), wypływająca ze zbiornika. Występuje tu spiętrzenie spowodowane działalnością bobrów. Brzegi strugi są silnie zadrzewione i porośnięte bujną roślinnością zielną o wysokości 1–8 m, co utrudnia dostęp do wody. Głębokość waha się w prze-

forest floor, vicinity of the stream, and lawn—revealed the presence of sixty-two vascular plant species. In total, 108 occurrences were recorded. Of these, thirty-eight taxa appeared in only one zone, and only three—ground elder (*Aegopodium podagraria* L.), cleavers (*Galium aparine* L.), and stinging nettle (*Urtica dioica* L.)—were present in all zones. A significant share of ruderal and ephemeral species, such as rough pigweed (*Amaranthus retroflexus* L.), lamb's quarters (*Chenopodium album* L.), and shepherd's purse (*Capsella bursa-pastoris* L.), indicates strong habitat transformation. The presence of expansive and nitrophilous species—including stinging nettle and cleavers—suggests nutrient enrichment and advanced vegetation succession. The floristic composition thus confirms a high degree of habitat degradation, intensified by traces of anthropogenic interference, including earthworks.

Identification of the water system

Within the park, there is a water reservoir covering approximately 1.65 ha, supplied by natural inflow and equipped with an outflow, which helps stabilize water levels and reduce the risk of flooding. The banks have been reinforced with turf, preserving their natural character. The reservoir is characterized by well-developed reed vegetation dominated by common reed (*Phragmites australis* Cav.). Low transparency and a dark green coloration of the water indicate eutrophication. No hydraulic engineering structures or small architectural elements are present.

OZNACZENIA

1 – łagodne brzegi Żackiej Strugi w rejonie zbiornika wodnego; 2 – zbiornik wodny z szuwarem; 3 – kładka nad ciekim wodnym; 4 – okrągły podjazd przed dworem; 5 – plac przed wschodnią ścianą dworu; 6 – górny taras folwarku z widokiem na gorzelnię i spichlerz zbożowy

MARKINGS LIST

1 – gentle banks of the Żacka Struga stream in the area of the water reservoir; 2 – water reservoir with reed beds; 3 – footbridge over the watercourse; 4 – circular driveway in front of the manor house; 5 – open square in front of the eastern façade of the manor house; 6 – upper terrace of the farmstead overlooking the distillery and the granary

OZNACZENIA

1 – jezioro; 2 – ciek wodny; 3 – przedpole przed wschodnią elewacją dworu

MARKINGS LIST

1 – small lake; 2 – watercourse; 3 – forecourt in front of the eastern elevation of the manor house

Ryc. 6a–b. Dokumentacja fotograficzna zieleni z 2024 i 1990 r.; opracowanie własne oraz Felińska 1990

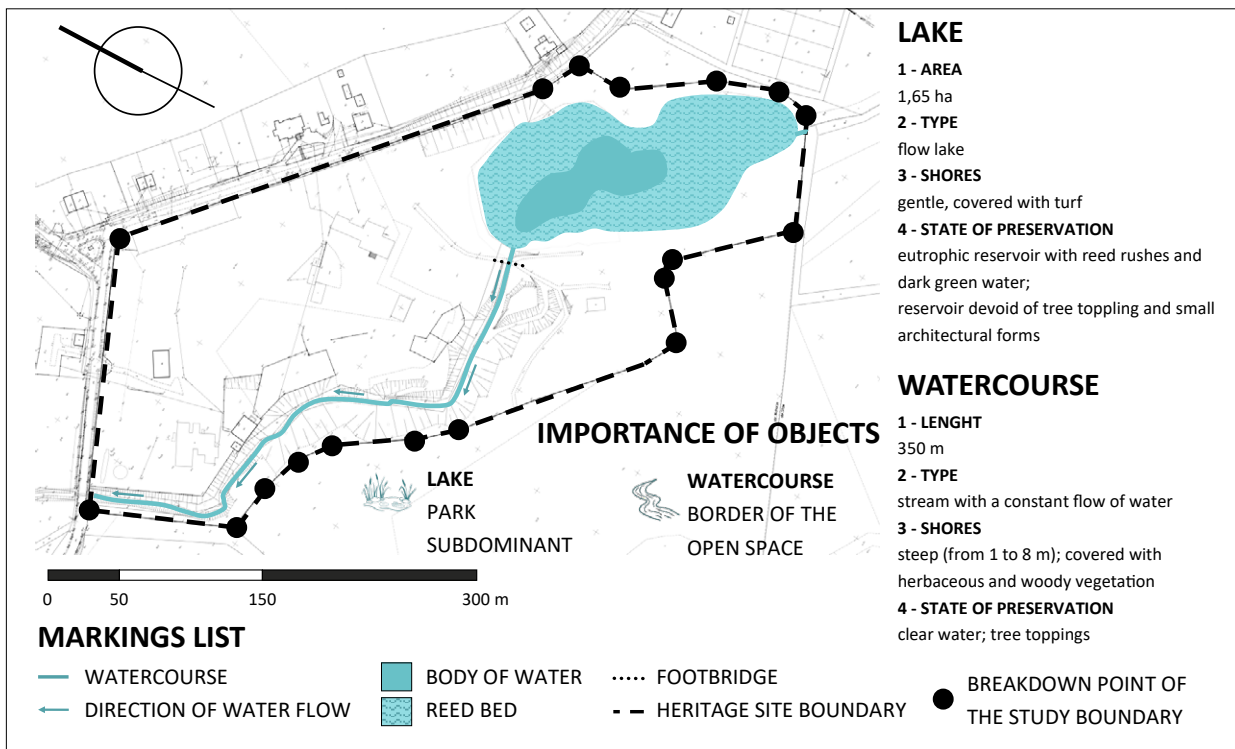
Fig. 6a–b. Photographic documentation of greenery from 2024 and 1990; by the author and Felińska 1990, respectively

dziale 20–60 cm, a stosunkowo dobra przejrzystość umożliwia obserwację dna. W korycie występują powalone drzewa, a przy wypływie z jeziora zlokalizowano kładkę (ryc. 7).

Analiza elementów architektonicznych

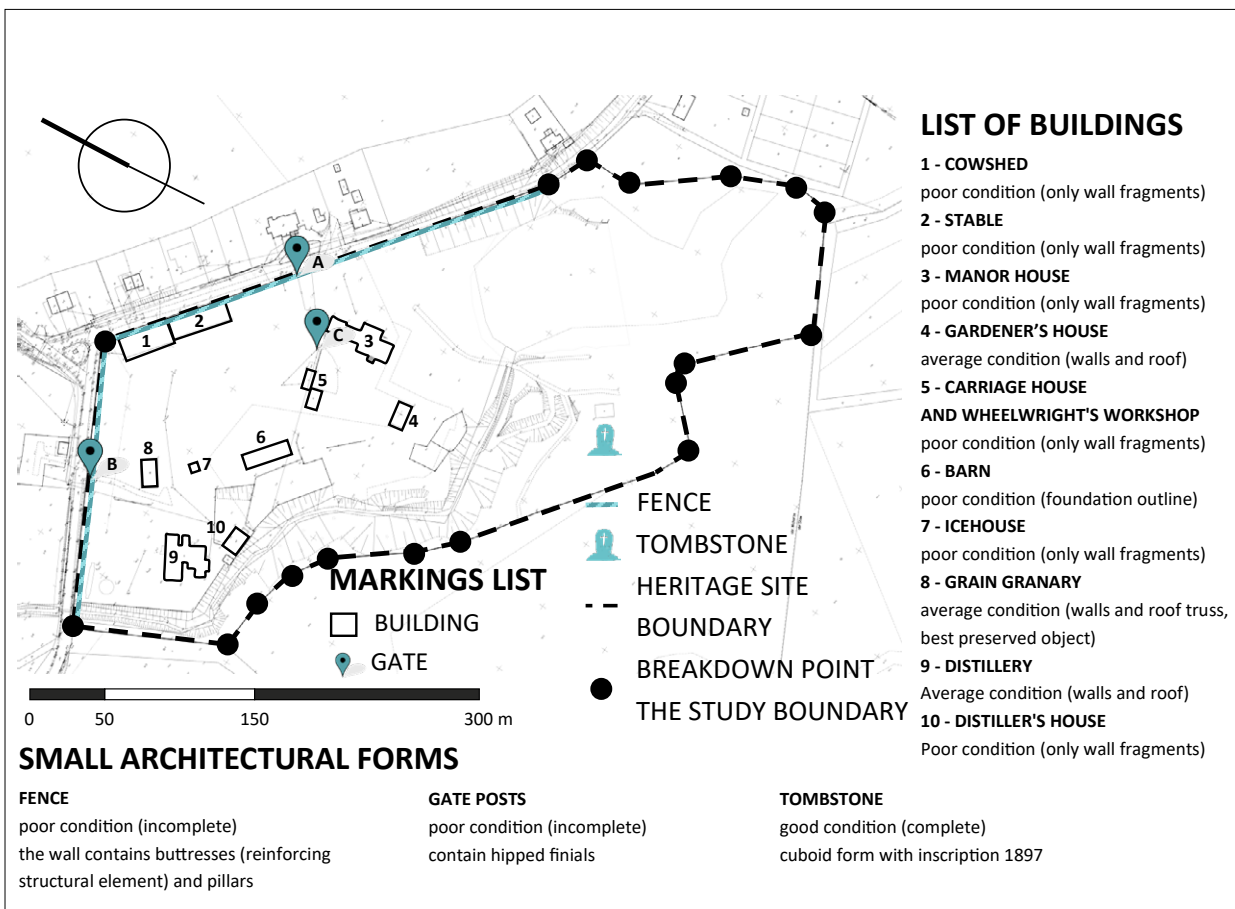
W XX w. historyczne założenie obejmowało ok. 25 budynków o funkcji rezydencjonalnej, gospodarczej

The second hydrographic element is the Żacka Struga (approximately 350 m in length), which flows out of the reservoir. A damming effect caused by beaver activity is present. The banks of the stream are densely wooded and overgrown with lush herbaceous vegetation up to 1–8 m tall, which significantly limits access to the water. The depth ranges from 20 to 60 cm, and relatively good water clarity allows observation of the streambed. Fallen

Ryc. 7. System wodny; opracowanie własne

Fig. 7. Water system; original work

Ryc. 8. Rozmieszczenie budynków i innych obiektów architektonicznych w 2024 r.; opracowanie własne

Fig. 8. Distribution of buildings and other architectural structures in 2024; original work

OZNACZENIA

1 – spichlerz zbożowy i lodownia; 2 – dwór; 3 – brama łącząca folwark z rezydencją; 4 – gorzelnia i dom gorzelnianego; 5 – nagrobek; 6 – murowane ogrodzenie

MARKINGS LIST

1 – grain granary and icehouse; 2 – manor house; 3 – gate connecting the farmstead with the residence; 4 – distillery and the distiller's house; 5 – tombstone; 6 – brick enclosure wall

OZNACZENIA

1 – dwór z okrągłym podjazdem; 2 – brama wjazdowa na podwórze folwarczne od strony wschodniej; 3 – gorzelnia

MARKINGS LIST

1 – manor house with a circular driveway; 2 – entrance gate to the farmyard from the east; 3 – distillery

Ryc. 9a–b. Wygląd obiektów w 2024 i 1990 r.; opracowanie własne oraz Felińska 1990

Fig. 9a–b. Appearance of structures in 2024 and 1990; by the author and Felińska 1990, respectively

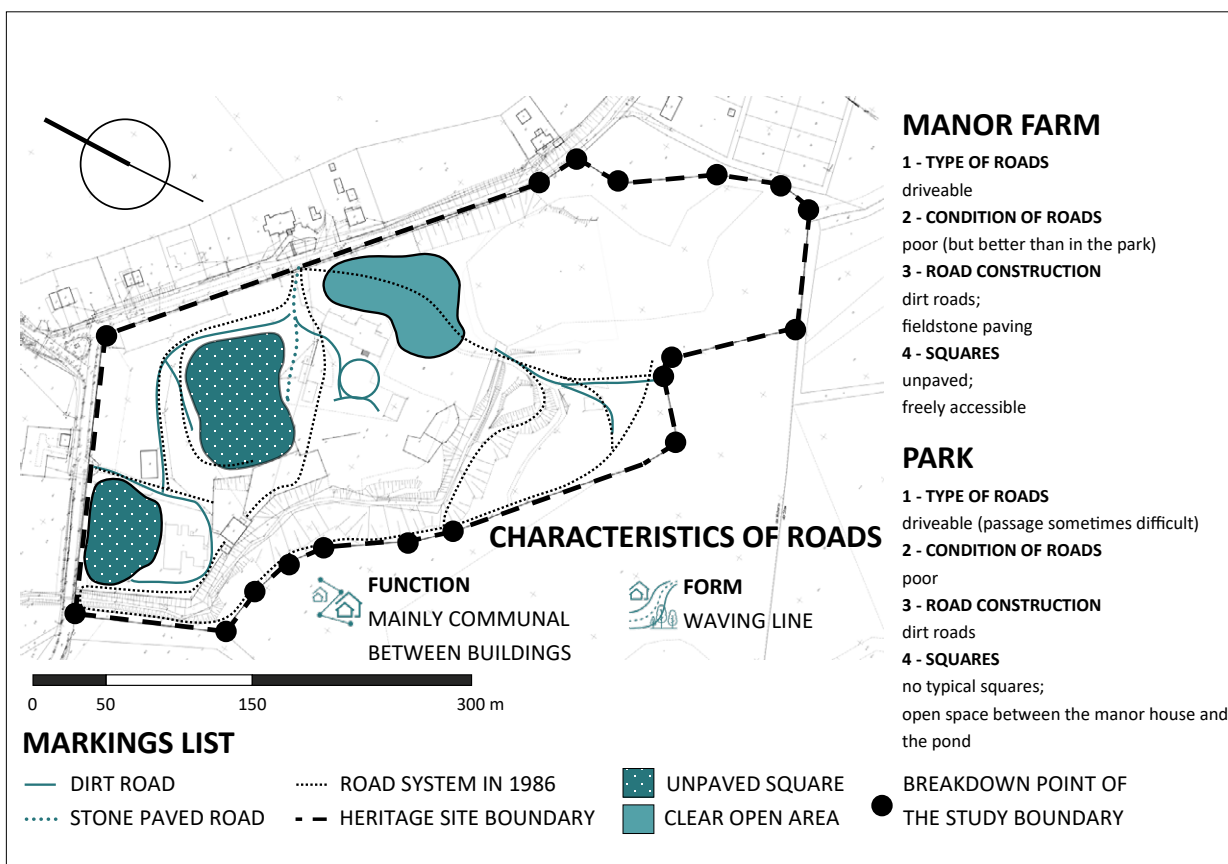
i przemysłowej [Felińska 1990, s. 1]. Obecnie większość z nich jest trudna do identyfikacji, a ich stan wskazuje na zaawansowaną degradację.

Wśród elementów małej architektury zachowały się fragmenty ogrodzenia oraz trzy pary bram z charakterystycznym zwieńczeniem. Ich rozmieszczenie wskazuje na pierwotne funkcje komunikacyjne: wjazd do części dworsko-parkowej (A), wjazd do części folwarcznej (B) oraz połączenie między nimi (C).

trees are present within the channel, and a footbridge is located at the reservoir outflow (Fig. 7).

Analysis of architectural elements

In the twentieth century, the historic complex comprised approximately twenty-five buildings serving residential, agricultural, and industrial functions [Felińska 1990, p. 1]. Currently, most of them are difficult to identify, and their condition indicates advanced degradation.

Ryc. 10. Rozmieszczenie systemu komunikacyjnego; opracowanie własne

Fig. 10. Distribution of the circulation and transport system; original work

Cennym reliktem jest nagrobek z 1897 r., pozostałość po cmentarzu rodu von Loga. W pobliżu widoczne są ślady innych miejsc pochówków. Zachowała się także kładka nad Żacką Strugą, pozbawiona poręczy i dekoracji. Na terenie założenia nie stwierdzono innych elementów rzeźbiarskich (ryc. 8–9).

Identyfikacja układu drogowego

Układ komunikacyjny zespołu dworsko-parkowego i folwarku jest obecnie trudno czytelny z powodu zaniku użytkowania i degradacji dróg. Większość traktów miała nawierzchnię gruntową. Wyjątkiem jest droga z bramy wschodniej na plac folwarczny, brukowana tzw. kocimi łbami, której relikty widoczne są przy dawnych oficynach i spichlerzu. W części parkowej układ dróg zachował się jedynie fragmentarycznie. Dawniej zapewniały one dojazd do dworu, dostęp do jeziora i pól oraz prowadziły do cmentarza, tworząc spójną sieć. Obecnie drogi wewnętrzne folwarku umożliwiają dostęp do zachowanych budynków, lecz są w złym stanie, tzn. nierówne, z ubytkami i porośnięte chwastami. Wyróżniają się dwa otwarte place w części folwarcznej i jedna parkowa polana pomiędzy dworem a jeziorem.

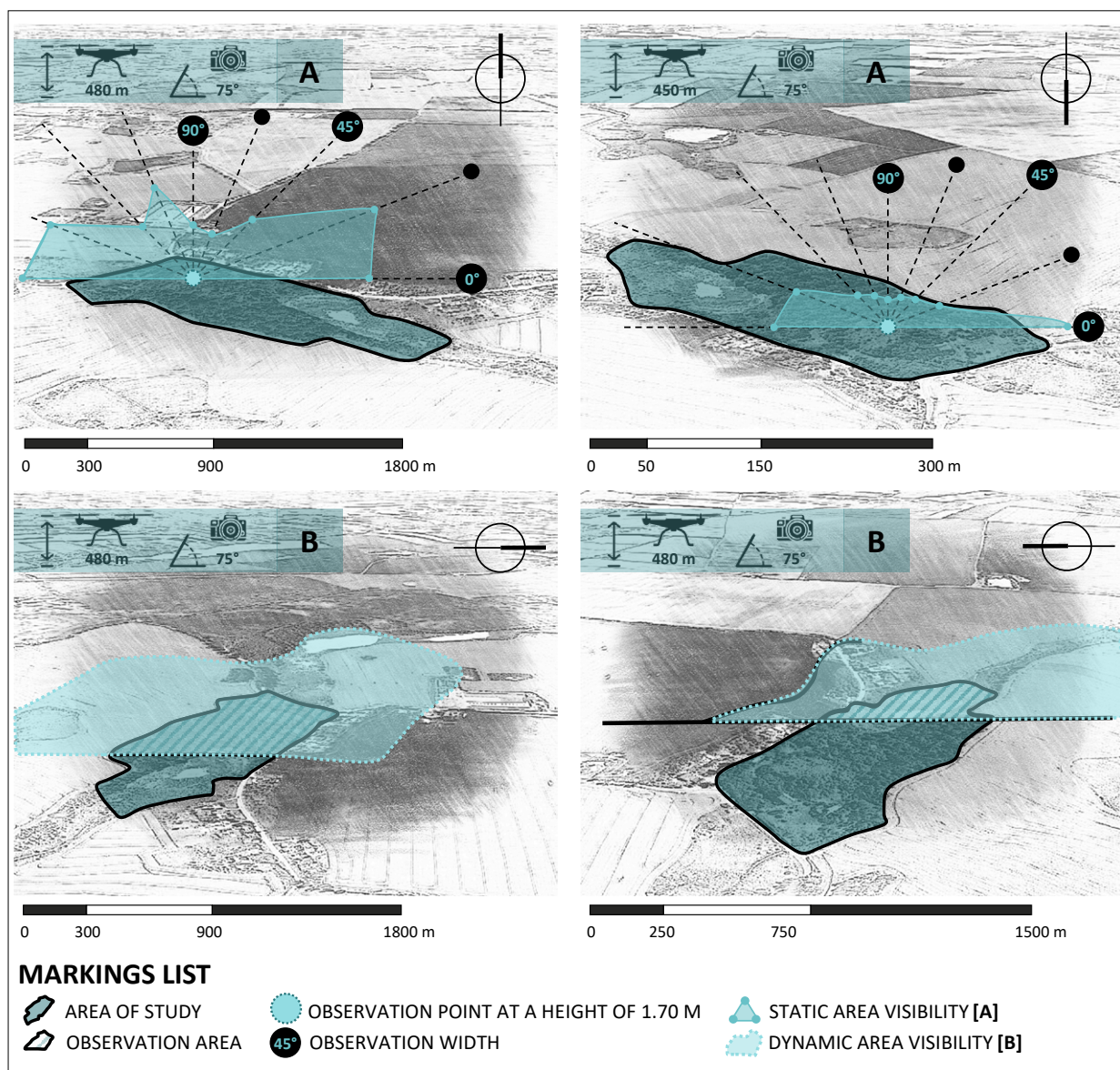
W 2. połowie XX w. sieć drogowa była znacznie lepiej rozwinięta [Chrostowska 1986, s. 39]. Obecnie zatarciu uległa m.in. droga prowadząca od bramy

Among the small architectural elements, fragments of fencing and three pairs of gates with characteristic crowning elements have survived. Their location indicates their original communication functions: entrance to the manor and park section (A), entrance to the farmstead section (B), and a connection between the two (C).

A valuable relic is a tombstone from 1897—the remains of the von Loga family cemetery. In its vicinity, traces of other burial sites are visible. A footbridge over the Żacka Struga has also survived, devoid of railings and decorative elements. No other sculptural features were identified within the complex (Figs. 8–9).

Identification of the road system

The circulation and transport layout of the manor and park complex and farmstead is currently difficult to interpret due to discontinued use and road degradation. Most routes originally had earthen surfaces. An exception is the road leading from the eastern gate to the farmyard square, paved with cobblestones (called in Polish “cats’ heads”), the remnants of which are visible near the former annexes and the granary. In the park section, the road layout has survived only fragmentarily. Formerly, it provided access to the manor, the lake, and fields, and led to the cemetery, forming a coherent network. At present, the internal roads of the farmstead allow access to the surviving buildings but are in poor

Ryc. 11. Zasięg dostępności widzenia obszarów sąsiadujących; opracowanie własne

Fig. 11. Range of visual accessibility of adjacent areas; original work

wschodniej przez warzywnik w stronę gorzelni oraz droga biegnąca w stronę zbiornika wodnego i dawnego cmentarza. Oba przebiegi zachowały się jedynie jako słabo czytelne ślady w rzeźbie terenu (ryc. 10).

Analiza widoczności obszarowej

Analiza statyczna widoczności w kierunku północnym (180°) wykazała zasięg 280–390 m, obejmujący przyległe tereny rolnicze o zróżnicowanej rzeźbie. W kierunku południowym widoczność była znacznie ograniczona i wyniosła 100–250 m, co wskazuje na ograniczający wpływ elementów pokrycia terenu na percepcję krajobrazu.

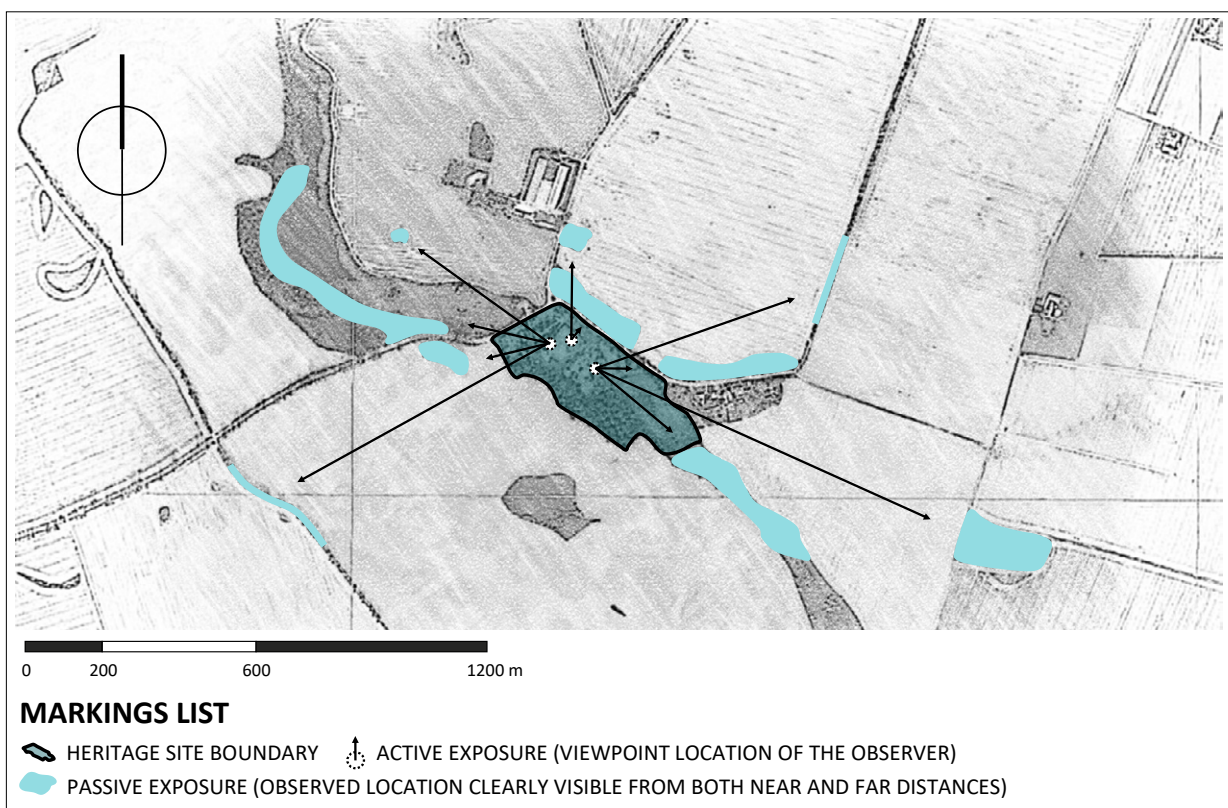
Dla pełniejszego obrazu przeprowadzono także analizę dynamiczną (360°), z podziałem na sektory wschodni i zachodni. Ruch obserwatora pozwolił zwiększyć zasięg widoczności do ok. 800 m (ryc. 11).

condition—that is, uneven, damaged, and overgrown with weeds. Two open squares can be distinguished in the farmstead section, and one park clearing located between the manor and the lake.

In the second half of the twentieth century, the road network was considerably more developed [Chrostowska 1986, p. 39]. Today, the road leading from the eastern gate through the vegetable garden toward the distillery, as well as the road running toward the water reservoir and the former cemetery, have largely disappeared. Both routes survive only as faint traces in the landform (Fig. 10).

Analysis of area visibility

A static visibility analysis toward the north (180°) demonstrated a visual range of 280–390 m, encompassing adjacent agricultural areas with varied topography.

Ryc. 12. Ekspozycja czynna i bierna; opracowanie własne

Fig. 12. Active and passive exposure; original work

Analiza walorów widokowych pozwoliła zidentyfikować dziesięć obiektów krajobrazowych o istotnym znaczeniu percepcyjnym (ryc. 12). Uwzględniono ekspozycję czynną i bierną. Obiekty te obejmują zarówno formy punktowe (budynki, sylwety drzew), jak i liniowe (nasadzenia przy drogach, granice zadrzewień). Żaden z nich nie dominuje jednak wyraźnie nad pozostałymi i tworzą one zrównoważoną kompozycję widokową.

Dyskusja

W polskim krajobrazie rezydencjonalnym dominują dwory na wschodzie i pałace na zachodzie kraju, co odzwierciedla historyczne zróżnicowanie społeczne i przestrzenne. W 2004 r. aż 15% pałaców i 20% dworów znajdowało się w złym stanie technicznym [Kozak 2016, s. 55]. Jak zauważają Błaszczuk i Rochmińska [2023, s. 127], degradacja dziedzictwa kulturowego ma charakter ogólnopolski i pogłębiła się szczególnie po II wojnie światowej w wyniku zmian ustrojowych i niewłaściwego użytkowania. Krajobraz kulturowy, będący złożoną przestrzenią współtworzoną przez naturę i człowieka [Ustawa z 23 lipca 2003 r., art. 3, poz. 14], na obszarach wiejskich ulega dynamicznym przemianom. Choć zmiany te są częścią rozwoju, ich skala bywa niepokojąca. Wiele obiektów dworskich pozostaje opuszczonych i stopniowo popada w ruinę [Rochmińska, Leśniew-

Toward the south, visibility was significantly limited to 100–250 m, indicating the constraining effect of land-cover elements on landscape perception.

For a more comprehensive assessment, a dynamic (360°) analysis was also conducted, divided into eastern and western sectors. Observer movement extended the visibility range to approximately 800 m (Fig. 11).

The analysis of scenic values identified ten landscape features of significant perceptual importance (Fig. 12). Both active and passive exposure were considered. These features include point forms (buildings, tree silhouettes) as well as linear forms (roadside plantings, tree line boundaries). None of them clearly dominates the others; rather, they form a balanced visual composition.

Discussion

In the Polish residential landscape, manor houses predominate in the eastern part of the country, whereas palaces are more common in the west—reflecting historical social and spatial differentiation. In 2004, as many as 15% of palaces and 20% of manor houses were in poor technical condition [Kozak 2016, p. 55]. As noted by Błaszczuk and Rochmińska [2023, p. 127], the degradation of cultural heritage is a nationwide phenomenon that intensified particularly after the Second World War as a result of systemic transformations and improper use. The cultural landscape, defined as a complex space co-created by nature and human

ska-Napierała 2018, s. 41]. Z podobnym problemem mierzy się zespół dworsko-parkowy w Wichorzu, gdzie brak należytej opieki doprowadził do znacznej degradacji założenia. Tymczasem rezydencje tego typu odgrywają ważną rolę w krajobrazie wiejskim – stabilizują relacje między osadnictwem a rolnictwem i chronią kulturową tożsamość obszarów wiejskich [Forczek-Brataniec 2024, s. 59].

Rzeźba terenu, sieć wodna i szata roślinna wpływają na lokalizację rezydencji, lecz równie istotne są układy gruntów rolnych i kontekst przestrzenny [Zachariasz 2017, s. 195, 200]. Wichorze charakteryzuje się wyjątkowo korzystnymi uwarunkowaniami przestrzennymi, ich potencjał pozostaje jednak niewykorzystany. Jak dalej zauważa Zachariasz [2017, s. 196], brak ochrony prowadzi do przypadkowości układu zieleni, czego przykład, nawet mimo występującej ochrony konserwatorskiej, widoczny jest w Wichorzu. Dlatego konieczne są działania z zakresu ochrony aktywnej, obejmujące m.in. redukcję samosiewów, przywracanie historycznych osi kompozycyjnych czy rekultywację zbiornika. Powinny one być realizowane na podstawie programu rewitalizacji zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami obowiązek utrzymania obiektu w należytym stanie spoczywa na właścicielu. Motywowanie właścicieli do sprawowania właściwej opieki jest jednak zadaniem trudnym. Wspieranie ich w realizacji tego obowiązku może się odbywać poprzez system dotacji, specjalistyczne doradztwo i uproszczenie procedur konserwatorskich.

Jak wskazują Sochacka i Kraszewska [2007, s. 120], niewiele dawnych rezydencji wiejskich zachowało ciągłość funkcjonalną. Badania autora potwierdzają, że wcześniejsze użytkowanie terenu przyczyniło się do zmian architektonicznych i przyrodniczych. Zaprzeczenie użytkowania doprowadziło do degradacji układu historycznego. Jedną z metod ochrony dziedzictwa jest rekonstrukcja cyfrowa, która wymaga jednak rzetelnych źródeł kartograficznych, ikonograficznych i tekstowych. Tylko interdyscyplinarne podejście, łączące analizy historyczne, architektoniczne i dendrochronologiczne, pozwala na wiarygodne odtworzenie dawnej kompozycji przestrzennej [Zieliński 2024, s. 37]. Gotowy model 3D może stanowić punkt wyjścia do opracowania projektu rewitalizacji. Jak zauważa Kucharczyk-Brus [2024, s. 91], adaptacja zabytku do nowych funkcji wymaga pogodzenia ochrony jego autentyczności z potrzebą dostosowania do współczesnych standardów użytkowych. W przypadku Wichorza adaptację warto rozpocząć od spichlerza, który został już objęty działaniami zabezpieczającymi, a następnie kontynuować prace przy najlepiej zachowanych obiektach.

Obecne mechanizmy ochrony dziedzictwa kulturowego, takie jak wpis do rejestru zabytków czy zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, okazują się niewystarczające wobec skali i tempa

activity [Ustawa z 23 lipca 2003 r., art. 3, poz. 14], is undergoing a dynamic change in rural areas. Although such transformations form part of development processes, their scale is often alarming. Many manor residences remain abandoned and gradually fall into ruin [Rochmińska, Leśniewska-Napierała 2018, p. 41]. A similar problem affects the manor and park complex in Wichorze, where the lack of proper care has led to significant degradation. Meanwhile, residences of this type play an important role in the rural landscape—they stabilize relations between settlement and agriculture and protect the cultural identity of rural areas [Forczek-Brataniec 2024, p. 59].

Landform, water network, and vegetation influence the location of residences; however, agricultural land patterns and spatial context are equally significant [Zachariasz 2017, pp. 195, 200]. Wichorze is characterized by particularly favorable spatial conditions, yet its potential remains underutilized. As Zachariasz further observes [2017, p. 196], a lack of protection leads to randomness in vegetation layout—an example of which, despite existing heritage protection, is visible in Wichorze. Active protection measures are therefore necessary, including reducing self-seeded vegetation, restoring historic compositional axes, and reclaiming the water reservoir. Such actions should be implemented as part of a revalorization program approved by the Voivodeship Heritage Conservator. Pursuant to the Act of July 23, 2003, on the Protection and Care of Monuments, the obligation to maintain a historic property in proper condition rests with the owner. However, motivating owners to fulfill this duty remains challenging. Support mechanisms may include grant systems, specialist advisory services, and the simplification of conservation procedures.

As noted by Sochacka and Kraszewska [2007, p. 120], few former rural residences have preserved functional continuity. The author's research confirms that previous land use contributed to architectural and environmental changes, while the discontinuation of use led to the degradation of the historic layout. One method of heritage protection is digital reconstruction—yet this requires reliable cartographic, iconographic, and textual sources. Only an interdisciplinary approach—combining historical, architectural, and dendrochronological analyses—allows for the credible reconstruction of former spatial compositions [Zieliński 2024, p. 37]. A completed three-dimensional model may serve as a basis for preparing a revalorization project. As observed by Kucharczyk-Brus [2024, p. 91], adapting a historic building to new functions requires reconciling the protection of its authenticity with the need to meet contemporary functional standards. In the case of Wichorze, adaptation should begin with the granary—already subject to protective measures—and subsequently proceed to the best-preserved structures.

Current mechanisms for cultural heritage protection—such as inclusion in the register of monuments or provisions in local spatial development plans—prove insufficient in the face of the scale and pace of landscape

zmian krajobrazowych. Szczególnie zagrożone są dawne układy folwarczne i krajobrazy poprzemysłowe, wymagające nowoczesnych form ochrony [Niedźwiecka-Filipiak i in. 2024, s. 24].

W Wichorzu, mimo objęcia ochroną zespołu dworsko-parkowego z folwarkiem, działania te okazały się niewystarczające. Choć ok. 25% gminy Stolno objęto miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, teren zespołu w Wichorzu nie został w nich ujęty. Uwzględniono go jedynie w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, choć informacje tam zawarte są już częściowo nieaktualne. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem włączono do strefy A ochrony konserwatorskiej, obejmującej obiekty o najwyższej wartości kulturowej i krajobrazowej. Zgodnie z wytycznymi obowiązującymi dla tej strefy priorytet nadawany jest wymaganiom ochrony konserwatorskiej względem innych uwarunkowań planistycznych i inwestycyjnych. Ochrona obejmuje zarówno historyczną zabudowę, jak i towarzyszącą jej zieleni komponowaną. Zakłada się nie tylko konserwację i rewitalizację substancji zabytkowej, lecz także usuwanie elementów dysnansowych, wprowadzonych wtórnie. Wszelkie działania muszą być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, a ich realizacja może się wiązać z wykonaniem dodatkowych ekspertyz [Uchwała Nr XXVI/163/09 Rady Gminy Stolno 2009, s. 20–24, 46–47, 49]. Jak zauważają Błaszczyk i Rochmińska [2023, s. 127], rośnie świadomość społeczna dotycząca wartości dziedzictwa, a rewitalizacja jest coraz częściej postrzegana jako inwestycja w zachowanie tożsamości kulturowej.

Wyniki badań wpisują się w szerszy kontekst porównawczy, m.in. w opracowanie Rzeszotarskiej-Pałki [2024, s. 1–20] dotyczące zespołów dworsko-parkowych Pomorza Zachodniego. Autorka zauważa, że mimo trwających od dekad działań wiele obiektów nadal pozostaje nieodrestaurowanych. Często adaptowano je do nowych funkcji w sposób nieprofesjonalny, co prowadziło do degradacji substancji zabytkowej i zatarcia pierwotnych układów kompozycyjnych. Niefachowo prowadzone remonty pogłębiały ten proces. Parki przekształcano fragmentarycznie w ogrody użytkowe, a samostannie rozprzestrzeniające się rośliny drzewiaste i zielne oraz zaniedbane systemy wodne potęgowały chaos przestrzenny. Z 46 analizowanych zespołów aż 72% wymaga pilnych działań rewitalizacyjnych. Podobne wnioski przedstawia Paszkowski [2021, s. 1] i Byś [2022, s. 7–8], wskazując na degradację rezydencji po II wojnie światowej, kiedy utraciły pierwotne funkcje i były przekształcane m.in. w szkoły czy domy dziecka. Takı proces miał miejsce także w Wichorzu, gdzie obiekty pełniły funkcje biurowe i edukacyjne, co wpłynęło na ich stan techniczny i przyczyniło się do utraty historycznego charakteru. Współczesne zagrożenia to m.in. niekontrolowana komercjalizacja oraz brak odpowiedniego zarządzania. Dla ochrony dziedzictwa konieczne jest jego dostosowanie do współczesnych potrzeb. Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030 wskazuje na konieczność ochrony dziedzictwa kulturowego i przy-

transformation. Former farmstead layouts and post-industrial landscapes are particularly threatened and require modern forms of protection [Niedźwiecka-Filipiak et al. 2024, p. 24].

In Wichorze, despite the inclusion of the manor and park complex with farmstead in the register of monuments, these measures have proved inadequate. Although approximately 25% of the Stolno commune is covered by local spatial development plans, the area of the complex in Wichorze was not included in them. It was incorporated only into the study of conditions and directions of spatial development, though the information contained therein is already partly outdated. The manor and park complex with farmstead was included in conservation protection zone A, covering sites of the highest cultural and landscape value. According to the guidelines applicable to this zone, conservation requirements take precedence over other planning and investment conditions. Protection encompasses both historic buildings and their associated designed greenery. The policy assumes not only conservation and revalorization of the historic substance but also the removal of discordant elements introduced secondarily. All actions must be agreed upon with the Voivodeship Heritage Conservator, and their implementation may require additional expert studies [Uchwała Nr XXVI/163/09 Rady Gminy Stolno 2009, pp. 20–24, 46–47, 49]. As Błaszczyk and Rochmińska [2023, p. 127] emphasize, social awareness of heritage values is increasing, and revalorization is increasingly perceived as an investment in preserving cultural identity.

The research results fit into a broader comparative context, including the study by Rzeszotarska-Pałka [2024, pp. 1–20] concerning manor and park complexes of Western Pomerania. The author observes that despite decades of efforts, many sites remain unrestored. They were often adapted to new functions in an unprofessional manner, leading to degradation of the historic fabric and the blurring of original compositional layouts. Improperly conducted renovations further intensified this process. Parks were partially transformed into utility gardens, while spontaneously spreading woody and herbaceous vegetation and neglected water systems exacerbated spatial disorder. Of forty-six analyzed complexes, as many as 72% require urgent revalorization measures. Similar conclusions are presented by Paszkowski [2021, p. 1] and Byś [2022, pp. 7–8], who point to the degradation of residences after the Second World War, when they lost their original functions and were converted into schools or orphanages. A similar process occurred in Wichorze, where the buildings served administrative and educational purposes—affecting their technical condition and contributing to the loss of historic character. Contemporary threats include uncontrolled commercialization and inadequate management. For effective heritage protection, adaptation to contemporary needs is essential. The 2030 Agenda for Sustainable Development emphasizes the need to safeguard cultural and natural heritage

rodniczego [Sikora i Kaczyńska 2022, s. 1–2], a badany zespół w Wichorzu niewątpliwie stanowi cenny przykład krajobrazu dworskiego, odzwierciedlającego historyczny rozwój wsi i kształtowanie się struktur agrarnych.

Wnioski

Przeprowadzone badania pozwalają na wskazanie następujących wniosków:

1. Zespół dworsko-parkowy z folwarkiem w Wichorzu stanowi przykład historycznego krajobrazu kulturowego o długiej tradycji i cennych wartościach: historycznych (związki z rodem von Loga i miejsce funkcjonowania lokalnej społeczności), krajobrazowych (malownicza rzeźba terenu i powiązania widokowe), architektonicznych (pozostałości zabudowy rezydencjonalnej i folwarcznej) oraz przyrodniczych (zróżnicowana flora w sąsiedztwie obiektów wodnych).
2. Proces degradacji objął zabudowania, drogi, układ roślinny i system wodny.
3. Analiza rzeźby terenu wykazała duży potencjał widokowy założenia, a dominujące elementy, takie jak dwór, gorzelnia i zbiornik wodny, nadal pozytywnie wpływają na odbiór przestrzeni.
4. Samosiewy oraz rośliny ruderalne i ekspansywne doprowadziły do zatarcia pierwotnego układu kompozycyjnego.
5. System wodny zachował częściową funkcjonalność, jednak postępująca eutrofizacja zagraża jego walorom krajobrazowym.
6. Układ drogowy uległ niemal całkowitemu zatarciu, z wyjątkiem części folwarcznej.
7. Badany obiekt nadal pozostaje w powiązaniu widokowym z otaczającym krajobrazem, stanowiąc jednocześnie jego istotną część.
8. Mimo ochrony konserwatorskiej zespół uległ degradacji. Luka badawcza polegająca na braku opracowań porównawczych dla tych obiektów historycznych z regionu Kujaw i ziemi chełmińskiej uniemożliwia pełną ocenę ich wartości w skali regionalnej. W bezpośrednim odniesieniu do obszaru gminy Stolno badany zespół jest mniejszy i zdecydowanie gorzej zachowany od drugiego na tym obszarze zespołu znajdującego się w Grubnie.
9. Postulaty konserwatorskie obejmują: wykonanie pełnej inwentaryzacji dendrologicznej, opracowanie zasad gospodarki drzewostanem, rekultywację zbiornika wodnego, odtworzenie historycznego układu dróg i osi widokowych, zabezpieczenie i odbudowę najlepiej zachowanych budynków, a w dalszej kolejności pozostałych obiektów wraz z drobnymi formami architektonicznymi.

Podziękowanie

Dziękuję Zofii Stypczyńskiej i Justynie Kadlec oraz studentom kierunku Architektura krajobrazu, w szczególności Weronice Pezale i Dawidowi Riesopowi, za pomoc w prowadzeniu badań terenowych.

[Sikora and Kaczyńska 2022, pp. 1–2]. The complex in Wichorze undoubtedly constitutes a valuable example of a manor landscape reflecting the historical development of the village and the formation of agrarian structures.

Conclusions

The conducted research allows the formulation of the following conclusions:

1. The manor and park complex with farmstead in Wichorze represents a historic cultural landscape of long tradition and significant values: historical (associations with the von Loga family and its role in the life of the local community), landscape-related (picturesque topography and visual relationships), architectural (remains of residential and farm buildings), and natural (diverse flora in the vicinity of water facilities).
2. The degradation process has affected buildings, roads, vegetation patterns, and the water system.
3. The topographic analysis demonstrated substantial scenic potential, and dominant elements—such as the manor house, the distillery, and the water reservoir—continue to positively influence spatial perception.
4. Self-seeded, ruderal, and expansive vegetation has blurred the original compositional layout.
5. The water system has retained partial functionality; however, progressing eutrophication threatens its landscape values.
6. The road system has almost completely disappeared, except within the farmstead section.
7. The analyzed complex remains visually connected to the surrounding landscape while constituting a significant component of it.
8. Despite conservation protection, the complex has undergone degradation. A research gap—resulting from the lack of comparative studies of such historic complexes in the regions of Kuyavia and Chełmno Land—prevents a comprehensive assessment of their value at the regional scale. Within the Stolno commune, the studied complex is smaller and significantly less well-preserved than the second complex in Grubno.
9. Conservation postulates include: conducting a full dendrological inventory; developing principles for tree stand management; reclaiming the water reservoir; restoring the historic road layout and visual axes; securing and reconstructing the best-preserved buildings; and subsequently addressing the remaining structures together with small architectural forms.

Acknowledgment

The author expresses gratitude to Zofia Stypczyńska and Justyna Kadlec, as well as to the students of Landscape Architecture—particularly Weronika Pezała and Dawid Riesop—for their assistance in conducting field research.

Bibliografia

Opracowania / Secondary sources

- Błaszczuk Michalina, Rochmińska Agnieszka, *Atrakcyjność zabytkowej zabudowy w powiecie łowickim według stanu jej zachowania*, „Space – Societ – Economy” 2023, nr 34.
- Byś Łukasz, *A contemporary method of activating manor complexes on the example of Pisary village*, „Geomatics, Land-management and Landscape” 2022, nr 2.
- Cieślak Adrianna B., *Dwory i pałace powiatu poddębickiego jako potencjał rozwoju turystyki uzdrowiskowej*, „Biuletyn Uniejowski” 2017, nr 6.
- Forczek-Brataniec Urszula, *Poszukiwanie wzorców form budownictwa dla historycznych krajobrazów kulturowych na przykładzie otuliny Pienińskiego Parku Narodowego*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” 2024, nr 79.
- Felińska M., *Karta Ewidencyjna Zabytków Architektury i Budownictwa – Zespół Folwarczny, karta założenia, nr 4220, Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie*, Warszawa 1990.
- Gancarz-Zebracka Jadwiga, *Współczesne adaptacje historycznych założeń pałacowo-parkowych. Wybrane przykłady*, „Teki Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych” 2013, nr 9 (2).
- Helpa-Liszkowska Katarzyna A., *Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju lokalnego*, „Studia Oeconomica Posnaniensia” 2013, nr 1 (6).
- Jasion Angelika, Latosińska Jolanta M., *Zamki, pałace i dwory w Polsce – rozmieszczenie i obecne wykorzystanie*, „Studia z Geografii Politycznej i Historycznej” 2020, nr 9–10.
- Jelowski Stanisław, *Owczarstwo merynosowe na ziemiach polskich*, „Postępy Nauk Rolniczych” 1967, nr 5.
- Kozak Marek W., *Dwory, pałace i zamki – kosztowne pamiątki czy zasób w rozwoju?*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2008, nr 2 (32).
- Kozak Marek W., *Historyczne rezydencje w Czechach i Polsce. Zróżnicowania regionalne i przyczyny odmienności*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2016, nr 17(64).
- Kucharczyk-Brus Beata, *Rewaloryzacja budynku ujeżdżalni koni stanowiącego część zespołu pałacowo-folwarchnego w Kochanicach – studium przypadku*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” 2024, nr 78.
- Ledebur Leopold von, *Adelslexikon der preussischen Monarchie*, t. 2, Berlin 1855.
- Mackiewicz Ewa, Mendecki Maciej J., Pierwoła Jolanta, Żogała Bogdan, Nawrocki Dariusz, Paszczyński Aleksander, Myga-Piątek Urszula, *Looking for subsurface features: The role of geophysical research in the revitalization of the Palace and Park Complex in Rzychów, Poland*, „Environmental & Socio-Economic Studies” 2024, nr 12 (4).
- Mikulski Krzysztof, *Adel und Patriziat im Königlichen Preußen vom 15. bis 18. Jahrhundert. Versuch einer Bestimmung ihrer Beziehungen zueinander*, „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung” 2000, nr 49 (1).
- Mroczo Teresa, *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 11: Dawne województwo bydgoskie, z. 4: Powiat chełmiński, Warszawa 1976.
- Niedźwiecka-Filipiak Irena, Sikora Dorota, Woźniak Łukasz, Woźniak Alicja, *Charter of Historic Cultural Landscapes (CHCL) – proposal*, „Protection of Cultural Heritage” 2024, nr 21.
- Paszkowski Zbigniew W., *The Adaptive Re-Use of Historic Manor Buildings in Poland. The Maciejewo (Matzdorf) Palace in Western Pomerania, as a Specific Case*, „Arts” 2021, nr 10 (87).
- Pazdur Mieczysław F., Awsiuł Romuald, Goslar Tomasz, Pazdur Anna, Walanus Adam, Zastawny Andrzej, *Gliwice radiocarbon dates XI*, „Radiocarbon” 1994, nr 36 (2).
- Przegaliński Andrzej, *Z rozważań nad wiejskim budownictwem, czyli szlachecki (ziemiański) dwór widziany oczami Karola Martina*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio F – Historia” 2015, nr 70.
- Rochmińska Agnieszka, Leśniewska-Napierała Katarzyna, *Perspektywy rewitalizacji założeń pałacowo-parkowych na obszarach wiejskich – studium przypadku Bratoszewic w gminie Stryków*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 2018, nr 33.
- Rosłon-Szeryńska Edyta, Łukaszewicz Jan, Fortuna-Antoszkiewicz Beata, *Manor parks in Poland – Costly heritage or potential for the development of rural communes*, „Sustainability” 2020, nr 12 (22).
- Rzeszotarska-Pałka Magdalena, *Manor and Park Estates – Resilience to Transformation and the New Management of Space Due to Political Changes: The Case of Western Pomerania (Poland)*, „Sustainability” 2024, nr 16 (6).
- Sikora Dorota, Kaczyńska Małgorzata, *The cultural ecosystem services as an element supporting manor landscape protection*, „Sustainability” 2022, nr 14 (13).
- Sochacka Danuta, Kraszewska Monika, *Zespoły dworsko-folwarchne w strukturze i krajobrazie wsi*, [w:] *Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich*, red. Jerzy Gruszczyński, Jerzy Kwapisz, Kraków 2007.
- Szybkowski Sobiesław, *Elita rycerska krzyżackich Prus w świetle listy gwarantów pokoju brzeskiego z 1436 r. Próba charakterystyki*, „Studia z dziejów Średniowiecza” 2023, nr 26.
- Zachariasz Agata, *Dlaczego warto ocalić dwór w krajobrazie. O ochronie założeń dworskich i pałacowych na wybranych przykładach z Polski Południowej*, „Topiarius. Studia Krajobrazowe” 2017, nr 2.
- Zieliński Rafał, *Cyfrowa rekonstrukcja pałacu w Łobzowie z czasów przebudowy Santiogo Gucciego w latach 1585–1587*, „Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation” 2024, nr 79.

Dokumentacja / Documentation

- Brudnicki Jacek, Dawidowicz Marcin, Jagielska Elżbieta, Jankowski Dariusz, Kłoczko Agata, Kozioł Anna, Legutko-Kobus Paulina, Lorek Anna, Misiuk Zbigniew, Popławska-Bukalo Ewa, Skaldowski Bartosz, Warchoł Maciej, *Raport o stanie zachowania zabytków w Polsce, zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C)*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2017.
- Brykała Dariusz, Podgórski Zbigniew, *„800 years of watermills’ existence on Polish rivers and their role in hydrographical systems’ modification”*, *Proceedings of International Conference Studying, Modeling and Sense Making of Planet Earth*, Mytilene 2008.
- Chrostowska J., *Katalog parków województwa toruńskiego – Wichorze, gm. Stolno*, Archiwum Ośrodek

Ochrony Zabytkowego Krajobrazu, nr inw. 6039. P. P. Pracownie Konserwacji Zabytków Oddział w Toruniu, Pracownia Dokumentacji Naukowo-Historycznej, mps, Toruń 1986.

Wojewódzki Konserwator Zabytków, „Rejestr zabytków nieruchomości powiatu chełmińskiego”, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu, Toruń 2025.

Akty prawne / Legal acts

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Stolno na lata 2021–2024 z perspektywą do roku 2028, Biuletyn Informacji Publicznej, Gmina Stolno, <https://bip.stolno.com.pl/artukul/90/179/programu-ochrony-srodowiska-dla-gminy-stolno-na-lata-2021-2024-z-perspektywa-do-roku-2028> (dostęp: 27.11.2024).

Uchwała Nr XI/89/2025 Rady Gminy Stolno z 29 kwietnia 2025 r. w sprawie udzielenia dotacji Panu Bartoszowi Kaliszewskiemu na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych w zespole dworsko-parkowym w Wichorzu, Biuletyn Informacji Publicznej Gmina Stolno, <https://bip.stolno.com.pl/uchwala/2843/uchwala-nr-xi-89-2025> (dostęp: 18.07.2025).

Ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2024, poz. 1292, 1907 z późn. zm.

Wykaz dotacji celowych udzielonych przez kujawsko-pomorskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków w 2024 roku z dnia 18 marca 2024 r. Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków, <https://www.torun.wkz.gov.pl/bip/249/wykaz-dotacji-2024> (dostęp: 18.07.2025).

Wykaz dotacji udzielonych w roku 2024 z budżetu powiatu na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków na terenie powiatu chełmińskiego z dnia

10 kwietnia 2024 roku, Biuletyn Informacji Publicznej Gmina Stolno, <http://bip.powiat-chelmno.pl/index.php?app=aktualnosci&nid=6990> (dostęp: 18.07.2025).

Uchwała Nr XXVI /163/09 Rady Gminy Stolno z dnia 9 lipca 2009 r. w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Stolno, Biuletyn Informacji Publicznej Gmina Stolno, http://bip66.lo.pl/?cid=293&bip_id=1325 (dostęp: 23.07.2025)

Źródła elektroniczne / Electronic sources

Dotacje na prace restauratorskie w zabytkowych obiektach w powiecie chełmińskim (lista, kwoty), Czas Chełmna, 19 kwietnia 2024, [https://czaschelmna.pl/Dotacje_na_prace_restauratorskie_w_zabytkowych_obiektach_w_powiecie_chelminskim_\[LISTA,_KWOTY\],40475.html](https://czaschelmna.pl/Dotacje_na_prace_restauratorskie_w_zabytkowych_obiektach_w_powiecie_chelminskim_[LISTA,_KWOTY],40475.html) (dostęp: 18.07.2025).

Geoportal Krajowy, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, https://mapy.geoportal.gov.pl/imap/Imgp_2.html?gpm=gp0 (dostęp: 28.11.2024).

Krajowa Mapa Koron Drzew, Mapa Drzew MGGP Areo, <https://aplikacja.mapadrzew.com/> (dostęp: 29.11.2024).

Laudański Roman, Krajobraz z byłym PGR-em w tle, Gazeta Pomorska, 18 lutego 2007a, <https://pomorska.pl/krajobraz-z-bylm-pgrem-w-tle/ar/6881095> (dostęp: 18.07.2025).

Laudański Roman, Wichorze – wszystko się rozsypuje, Gazeta Pomorska, 22 lutego 2007b, <https://pomorska.pl/wichorze-wszystko-sie-rozsypuje/ar/6881789> (dostęp: 18.07.2025).

Mapster, Mapy archiwalne Polski i Europy Środkowej, 1905, http://maps.mapywig.org/m/German_maps/series/025K_TK25/2777_Papau_1905_McM86924.jpg (dostęp: 21.07.2025).

Streszczenie

Rezydencje i folwarki stanowią istotny komponent dziedzictwa kulturowego krajobrazu wiejskiego, łącząc w sobie wiele wartości. Celem opracowania jest analiza stanu zachowania, wartości krajobrazowych oraz potencjału rewitalizacyjnego zabytkowego zespołu dworsko-parkowego i folwarku w miejscowości Wichorze (woj. kujawsko-pomorskie). Badania objęły analizę źródeł historycznych, inwentaryzację roślinności drzewiastej i zielonej, identyfikację elementów architektonicznych i układu wodnego, ocenę struktury komunikacyjnej oraz analizę widokową. Stwierdzono znaczną degradację założenia, zanik pierwotnej kompozycji przestrzennej, wtórną sukcesję roślinności oraz pogarszający się stan techniczny budynków. Jednocześnie ustalono, że zróżnicowanie wysokościowe terenu, obecność pozostałości zabudowy oraz bogaty skład gatunkowy roślin wskazują na istotny potencjał miejsca w kontekście przywrócenia mu dawnej świetności. Zachowanie tego typu obiektów jest kluczowe dla ochrony zabytkowych krajobrazów kulturowych.

Abstract

Residences and farmsteads constitute a significant component of the cultural heritage of the rural landscape, embodying a wide range of values. The aim of this study was to analyze the state of preservation, landscape value, and revitalization potential of the historic manor and park complex and the adjacent farmstead in the village of Wichorze (Kuyavian-Pomeranian Voivodeship). The research included an analysis of historical sources, an inventory of woody and herbaceous vegetation, identification of architectural elements and the water system, assessment of the communication structure, and a visual (viewshed) analysis. The findings revealed significant degradation of the site, including the loss of spatial composition, secondary vegetation succession, and the deteriorating technical condition of the buildings. At the same time, it was determined that the site's varied topography, remnants of former structures, and diverse plant species composition indicate substantial potential for restoring its former splendor. The preservation of such sites is essential to protecting historic cultural landscapes.